-78

Åstön

Bygdekrönika från Tynderö. Årgång 8.

Skeppshamn vid sekelskiftet. Sven Hedin

Försommar	1
För 443 år sedan	2
För 209 år sedan: I	3
För 209 år sedan: II	4
För 155 år sedan	8
Josefina - dagen 1962	13
Åstögäster	15
Fiskarmuseet på Åstön	23
Säregna vykort	24
Indragning av regementet	25
Två bygdevisor	26

Ansvarig utgivare: Åke Skarp som också redigerat krönikan

FISKARMUSEET ÅSTÖN 23 juli 1978 – ÅSTÖ–DAGEN

ÅSTÖ-DAGEN DEN 23 JULI 1978

Kl 1130	-	Musik. Happy Jazz, Erik Vagn-Christensen
Kl 1200	-	Kyrkohögtid, Domprost Martin Lönnebo
	-	Sång. Hässjö Sångarvänner, Tore Laurin
	-	Hamnstämma, Kyrkoherde Ingvar Arbman
Kl 1315-1530	-	Kyrkkaffe
	-	Fiskarmuseet hålles öppet
(1315-1415)	-	Folkdans, Stenringens Folkdanslag
(-"-)	-	Sång och musik, Stefan Groth
	-	Lättsamma tävlingar
	-	Luftpistolskytte
	-	Laxgissning
	-	Kapprodd
	-	Visning av luftvärnsmateriel
(ca 1500)	-	Fallskärmshopp mot mål i vattnet

NOTISER I ANSLUTNING TILL HISTORIEARTIKLARNA SID 2-12

• I inledningen till häftet "Medelpad 1571, Elfsborgs lösen" (Medelpads fornminnesförening 1964) säger den framstående bygdeforskaren fil dr Arvid Enqvist "att vi kan påstå att vår bygdehistoria begynner - - (1535)" - - med den genom "Gärder och hjelper år 1535" - sid 2 här - erhållna äldsta skriftliga dokumentationen om innevånarna i Medelpad.

• En ännu mer betungande extraskatt: "Älvsborgs lösen 1571" uttogs fyra decennier efter den ovan nämnda. Skattelängden för dessa "gärder och hjelper" år 1571 är för Medelpadssocknarna fullständigt redovisade i förutnämnd skrift av 1964. Det torde finnas anledning att senare redogöra för den, exvis i nästa Åstökrönika.

• Ett 1700-tals och ett 1800-tals år har bjudit alldeles speciellt mycket upplysningar om Medelpad åt eftervärlden:

1769 - Både landshövdingens ämbetsberättelse till riksdagen (här sid 3) och Abrah Abr-son Hülphers insamling till de senare utgivna "Samlingar till en beskrifning öfwer Norrland - - Medelpad" (här sid 4). De båda skrifterna har ingen anknytning till varandra.

1823 - Både "Stat: Beskr: öf: Westernorrland - -" (här sid 8) och "Topographi m m i WesterNorrland - -" (redovisad i Åstökrönikan 1977). Kraftsamlade sig Kungl Maj:t kanske på vårt län det året?

Försommar

Det är i de blekblå bergens tid
de skimrande dagrarna.
Junidagens soliga töcken
tonar över fjärden
oroligt glittrande för sjöbris
vattnet färgat likt koppar;
allt tunt och tyngdlöst svävande
i hav och ljus och dis...

Den korta stund
som är juninatt,
de ljusblå färgernas natt
med svaga konturer vid horisonten
av land som endast är aning.
Då tystnar fåglarna
viskar dyningen...
Allting väntar - - -
solen som nyss gått ner
rodnar redan i gryningen.

Märta Skarp

FÖR 443 ÅR SEDAN

MEDELPADS ÄLDSTA BEVARADE SKATTELÄNGD: AV ÅR 1535

Omkring denna tid uttogs en ordinarie skatt, den s k stadgaskatten, efter den skattskyldiges markinnehav. Vid särskilda tillfällen, exvis krig, utkrävdes extra skatter, s k gärder.
Ett exempel på sistnämnda är de "Gärder och Hjälper 1535", för vilka skattelängden (underlaget för utdebitering) är den äldsta bevarade vad rör Medelpad. Anledningen till dessa "gärder" var att Gustav Wasa behövde extra pengar för det krig ("Grevarnas krig") som Sverige och Danmark gemensamt förde mot Lübeck 1534-36 för att krossa Hansa-väldet med dess handelsmonopol.

Extraskatten utgjordes av 10 öre för varje bonde och 8 öre för arrendator ("landboo"). De fattigare ("hussarme") betalade 5-9 öre eller befriades helt.

Skattelängden nedan - för Tynderö socken - torde för nutidens människor vara av särskilt intresse vad gäller gårds- och personnamn. Som synes uppger längden (då som nu, vad gäller denna gamla "längd", förvarad centralt i Stockholm) endast personernas förnamn (med resp gårdsnamn). Nuvarande stavning av gårdsnamnen anges här inom parentes.

Maanttaletth aff Tyndher Sokne (TYNDERÖ)

oloff i myckelenghe (Myckeläng)	10 öre
nijels i skijlssacker (Skilsåker)	10 öre
oloff	10 öre
jnghemar	10 öre
oloff hussarm	6 öre
nijels	10 öre
oloff i Sttangree (Stångrid)	10 öre
oloff	10 öre
hans i bergh (Berge)	10 öre
Suen	10 öre
nijels i melby (Mellby)	10 öre
Tomas	10 öre
klemmintth hussarm	6 öre
krisstijern i Aaffaa (Ava)	10 öre
lasse i blotthemoren (Bryttmor)	10 öre
nijels i berenghe (Bäräng)	10 öre
anderss i Aaker (Åkerö)	10 öre
Sijffridh	10 öre
Sigrijd i Assthan (Åstön) hussarm	5 öre
gerttrutth hussarm	5 öre
maans i holm (Holme)	10 öre
oloff	10 öre
nijelss	10 öre
lasse	10 öre

Källa: Fil dr Arvid Enqvists koncept till "Det gamla Medelpad, nr 12", en skrift som tyvärr inte kom att utges. - Å.S.

FÖR 209 ÅR SEDAN: I

Underdånig Berättelse
Om
Wester-Norrlands
Höfdingedöme
Til
Riksdagen 1769.

STOCKHOLM,
Tryckt i Kongl. Finska Boktryckeriet, 1769.
hos JOHAN ARVID CARLBOHM.
På Bokhandlaren Afzelii bekostnad, och säljes i des Bodd i Rosenadierska Huset wid Norrbro a 3 Daler 12 öre Kopparmynt Exemplaret.

UTDRAG UR DENNA RAPPORT

6. §

OM FISKERIERNE [1]

Fisket idkas i länet såväl i insjöar och älvar som i havet, av vilken näring "många idoge Idkare hämta sin tarwelige föda och utkomst". - - -
I Härnösand och Sundsvall utgör fiskarna största "Societeten" (anm: andelen) bland borgarna. - - -
Fisket sker med nät om våren och skötar om sommaren och hösten, och det fångas så mycket strömming årligen "som landet behöfwer och något till avsalu på andra orter".

"Af ålder hafwa andra Städers Borgare, såsom ifrån Gefle, Södertelje, Torshälla och Strängnäs, börjat idka Strömingsfiske i denna Skjärgård, hwarvid de äfwen sig bibehållet, och finnas ännu om Sommaren i Fiskelägen. At i gemen hålla ordning och skick bland dem, som idka berört Fiske, äro wisse Hamnlag inrättade, som styras, efter Hamn-Ordningen, av dertil förordnade Hamn-Fogdar. Hamn-Lagen hafwa ock deras enskilta Capell, hwarest Gudstjenst som oftast ordentligen förrättas under Fisketiden."

"Näst Strömings-fisket äro LAX-FISKERIERNA de drägtigaste - - -". Laxen fångas här med not och "Byggnader". Det förra sättet brukas i mera stilla vatten, det senare i forsar. "Byggnaderna" är inrättade så, att laxen fångas när den söker sig fram mot strömmen eller då den kastas tillbaka av det stridaste vattnet.

Annan fisk som fångas här är sik, ål och nejonögon, "deraf Kronan äger särskild Ränta". Även torsk, flundror och sill fångas understundom. I insjöar finns gädda, abborre, mört och ål. (I sjön Marmen tages även gös.)

PÄRLFISKE "- - idkas också här i Länet av vissa dertil satte Personer". Pärlorna uppvisades för landshövdingen personligen, men han hade bara funnit en enda godtagbar och den uppger han vara förvarad "ibland Hennes Maj:ts Drottningens Naturals samlingar."

(Fiskevård redan då!)

"Nu är i underdånighet korteligen nämnt hwad Fiskeslag här i Wäster-Norrland egentligen finnes, och huru de fångas; deras fredande och tillväxt är lika nödwändig - -". Bland vårdsåtgärderna anges att man hugger upp vakar på vintern för att "främja ynglen".

---

1) Anm här: Hela 7 tryckta "A 5-sidor". Det följande är omväxlande referat och citat. - Å.S.

FÖR 209 ÅR SEDAN: II

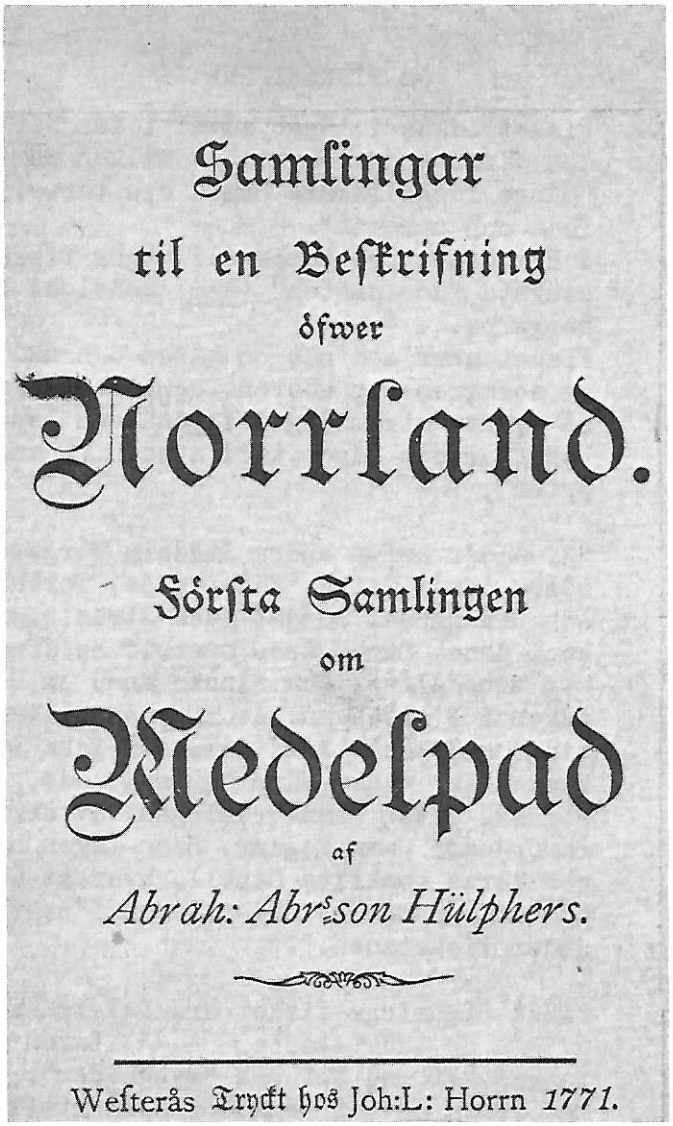
Samlingar
til en Beſkrifning
öfwer
Norrland.
Förſta Samlingen
om
Medelpad
af
Abrah: Abr:son Hülphers.
Weſterås Tryckt hos Joh:L: Horrn *1771.*

UTDRAG UR DENNA BOK [1]

Boken (175 sidor) innehåller dels allmänna beskrivningar över hela landskapet, dels avsnitt för var och en av dåtidens 18 socknar samt Sundsvalls stad. Uppgifterna hänför sig till år 1769, alltså mer än tvåhundra år tillbaka.

Nedan finns utdrag och citat, utdragen skrivna på nutidssvenska och något redigerade. De har gjorts för Tynderö och närliggande dåtida socknar, något fylligare för Tynderö.

Hülphers tankar om sockennamnens ursprung delas i flera fall inte av senare tiders forskare.

TYNDERÖ SOCKEN

o Gissningsvis kan namnet härledas av Indalsälvens här märkliga avtynande eller utlopp i havsfjärden: "Tyndur" (förgången), "Tyna" (förgås). I en fotnot nämner författaren en anmärkning i Olof Rudbecks (1630-1702) Atlantica om att Tynderönamnet skulle kunna härledas från romarna: Castor och Pollux, av romarna dyrkade som sjögudar, kallades av grekerna "Tyndarides" p g a deras trodda egenskaper att "ödelägga sjörövare"; härav får Rudbeck tanken att detta kunde vara ett bevis för att göter m fl flyttat söderut. (Rudbeck påstår alltså ej detta men vill väcka tanken.)

o År 1769 finns 395 bosatta, varav 52 bönder och 22 torpare.

o Kyrkans ålder kan ej anges, men det nämns att den är så gammal att den visar att denna bygd "vid sjösidan" varit bebodd tidigare än "de andre up i landet. En ny klockstapel blef här upsat 1766, som lyser ut till Hafs. Ljustorps Capellan bor ständigt här och förrättar tillika Gudstjänst vissa gånger om Sommarn uti Skärgården, hwarest fiskare 1768 byggt ett nytt CAPELL, i stället för det gamla, som blivit uppsatt 1624 vid Ostholmen". (Här klargöres alltså åldern på det äldre kapellet, från vilket en del material lär ha tagits till det nuvarande.)

o Näringar: Främst fiske. Någon kolning till Åvike bruk. Obetydligt åkerbruk. Boskapsskötseln mer lönande: vid goda år 50 hästar, 300 kor, 13 oxar, 80 ungnöt och kalvar, 220 får och 50 svin, "men snart sagt inga getter". Linnespånad och vävnad har också börjat.

o "Skeps-hamnar finnas åtskillige här i negden, såsom i Alnö sundet, Lastlafwan i Timrå, samt den så kallade Skeps-hamna wid Tynderö sundet, som äro mycket namnkunnige."

o Vid Åstön, Röviken och i Storhamn träffas vissa tider Tynderö-, Hässjö- och Timråbor samt Gävle-fiskare "om varandra".

---

1) Boken är, med "gammalsvensk stil", omtryckt 1910; "Skrifter utg. af Medelpads Fornminnesförening. IV"; P.A. Norstedt & Söner.

o Fjäderfä: Kalkoner, gäss, tamduvor och ankor finns inte hos allmänheten, men varje bonde har några få höns. Svanar, vildgäss och lommar uppehåller sig här hela sommaren.
Av skogsfåglar finns tjädrar, orrar, järpar, ripor, starar och skogsduvor om sommaren. Vidare finns skator, kråkor, kajor, örnar, ugglor och uvar, "men inte korpar".

o P g a "svag sädesväxt" är socknen befriad från båtmansrotering. (Befrielsen gavs av Gustaf II Adolf i ett brev den 1. mars 1614 och upprepades sedan av varje följande regent. Vid en extra rotering 1811 slapp socknen dock ej undan: tre båtsmän skulle roteras då.)

o Sundsvallshandlande håller marknad i Tynderö årligen den 29. juni.

HÄSSJÖ SOCKEN

o Namnet tros komma från "Hä-sjön" (belägenhet denna sidan sjön).

o Åvike bruk anlades 1685 av kammarherre J Teet[1]) och handelsman Gerdes. Det skadades av vattenflod 1716 och brändes ner helt av ryssarna 1721, men byggdes upp igen, dock tydligen först efter några årtionden.

o Fru Krapp vid Lögdö var den första som här i orten gjort försök med laxrökning: "De laxar som röks här sägs i godhet inte stå efter dem i Halmstad".

o "Snöplogar nämns bland senare tiders påfund" - i början bara 2 alnar breda, sedermera 5-6. P g a den myckna snön här prövades nya metoder, bl a "en ny inrättning" från Stöde: bräder hopfogade som en tunna, vilken har en axel; med denna tunna packas snön så att vägarna blir farbara längre tid på våren.

o Marknadstid (Sundsvallshandlande) är 12 april varje år.

TIMRÅ SOCKEN (Dåv. socken utgjordes endast av nuv. Stavreviken-Sörberge-Timrå centrum.)

o "Timrå har ett behagligt läge."

o Namnet "gissningsvis" från ortens "ymnighet av Timmerskog, ehuru sådan nu allenast finns till husbehov".

o Näringar är åkerbruk, boskapsskötsel och något fiske. I medeltal finns 72 hästar, 284 kor, 20 oxar, 109 ungnöt, 120 får, 70 getter och 80 svin. Någon vävnad och spånad. Kolning till Lögdö bruk.

o Lastageplatsen Norrberge arrenderas av Sundsvalls borgarskap - "upplag av bräder, trävirke, tjära - - -".

o Gästgivaregård finns i Wäfland.

o Gamla Domaregården Hårsilje "eller Orsill" är sedan år 1640 boställe åt ortens domhavare.

o Mineralbrunn upptäcktes 1759 på Timråmon. Sådan finns även vid Böles fäbodar.

o "Rotsläda" kallas "fortfarande" i orten en snabb släde. 50 år tidigare gjordes den av kluvna bräder och täljda granrötter, "mitt på sammanspetsade", men nu är den urmodig; de nuvarande "är gjorda på vanligt sätt".

---

1)Denna uppgift har visat sig vara icke korrekt; det var fadern, häradshövding Eric Teet som grundade bruket.

LJUSTORPS SOCKEN

o Namnet kanske från det förhållandet att man där fordom drivit ett "djur-torp"; eller därav att gårdarna låg högt - och därmed ljust.

o Tidigare var viktigaste näringsgrenen skogsbruk (bl a såldes mycket av "grova bjälkar" till Sundsvallsborna). Nu har återbruk och boskapsskötsel tagit överhanden, dock kolas fortfarande mycket. Även spånad och vävnad förekommer: "allmänheten föder mycket får".

SKÖNS SOCKEN

o Namnets härledning oviss: "gamla götiska SKAUN (SKAN); eller läget vid vattnet, SJÖN eller SKÖN". - Stavades då SJÖN.

o Fale Bures grav (från 1100-talet) beskrivs ingående, även bakgrunden.

o "Språket, ehuru tydligt, har dock sin särskilda dialekt".

ALNÖ SOCKEN

o Namnet troligen från "den myckna alskog här växer".

o Järngruvan vid Stafsäters by har varit bekant sedan 1670; malmen går mest till grytgjuteri.

o Grå kalk brännes, något säljes: "snart sagt det enda kalkstensbrottet i Medelpad".

o En sägen: Jätten Starkotter (3.760 år f Kr), kallad "Alo dräng", sägs ha bott på Alnö vid "Alo Påtta".

o "Ett märkligt jordskalv" är känt på denna ö från juli 1709.

o "Färgstället är wid Röde by för dem, som från Sundsvalls sidan resa hit åt, och de som sjöledes wilja fara härifrån till Tynderö Sockn, erhålla Rodare uti Aldersnäs gård."

SUNDSVALLS STAD

o "Namnet utmärker stadens läge, dock har byn Sund - - - förmodligen givit därtill anledning".

o Innevånare: 1.627, bl a 29 handlande, 2 hökare, 51 hantverkare och 159 "som idkar fiske och annan näring", - - - "de övriga är skeppsfolk och timmermän".

o Som exempel på utgående varor anges för 1769: 4.046 st bjälkar, 2.295 tolft bräder[1] (en tolft = 12 st) och 3.380 lispund smör (lispund = 8,5 kg; mängden låter smått imponerande).
Inkommande varor är i synnerhet "salt, tobak, specerier, viner och andra nödvändighetsvaror", ävensom spannmål och linfrö. Betydande mängder strömming köptes från Tynderö.

o "Utom ortens prästerskap och borgerskap träffas få ståndspersoner, varför handel med kram icke är lönande."

o "Väderkvarn, den enda i Medelpad, finns strax utanför staden[2]. Ett stort färgeri är också anlagt där."

o Av de 260 gårdarna namnges endast "Jacobsdal på östra sidan, uppbyggd av framlidna direktören Jacob Polack, har vacker utsikt och belägenhet". (Kan betygas av förf. till dessa utdrag, boende på granntomt till Jakobsdal.)

---

1) Det gällde "halvbottens" bräder, d v s ca 2 tum tjocka ("helbotten" det dubbla).
2) På "Geometrisk Charta öfwer Sundsvall Stads Crono Lotter - - 1759" kan ses att kvarnen låg ca 100 m väster Bünsowska tjärnen. Vid denna tid var stadsgränsen vid dåv. (och nuv.) kyrkan.
-Red. efter uppgifter från "-l".

SCHEMATISK AVBILDNING AV KARTA I "SAMLINGAR TIL EN BESKRIFNING ÖFWER NORRLAND - - - MEDELPAD - - -"

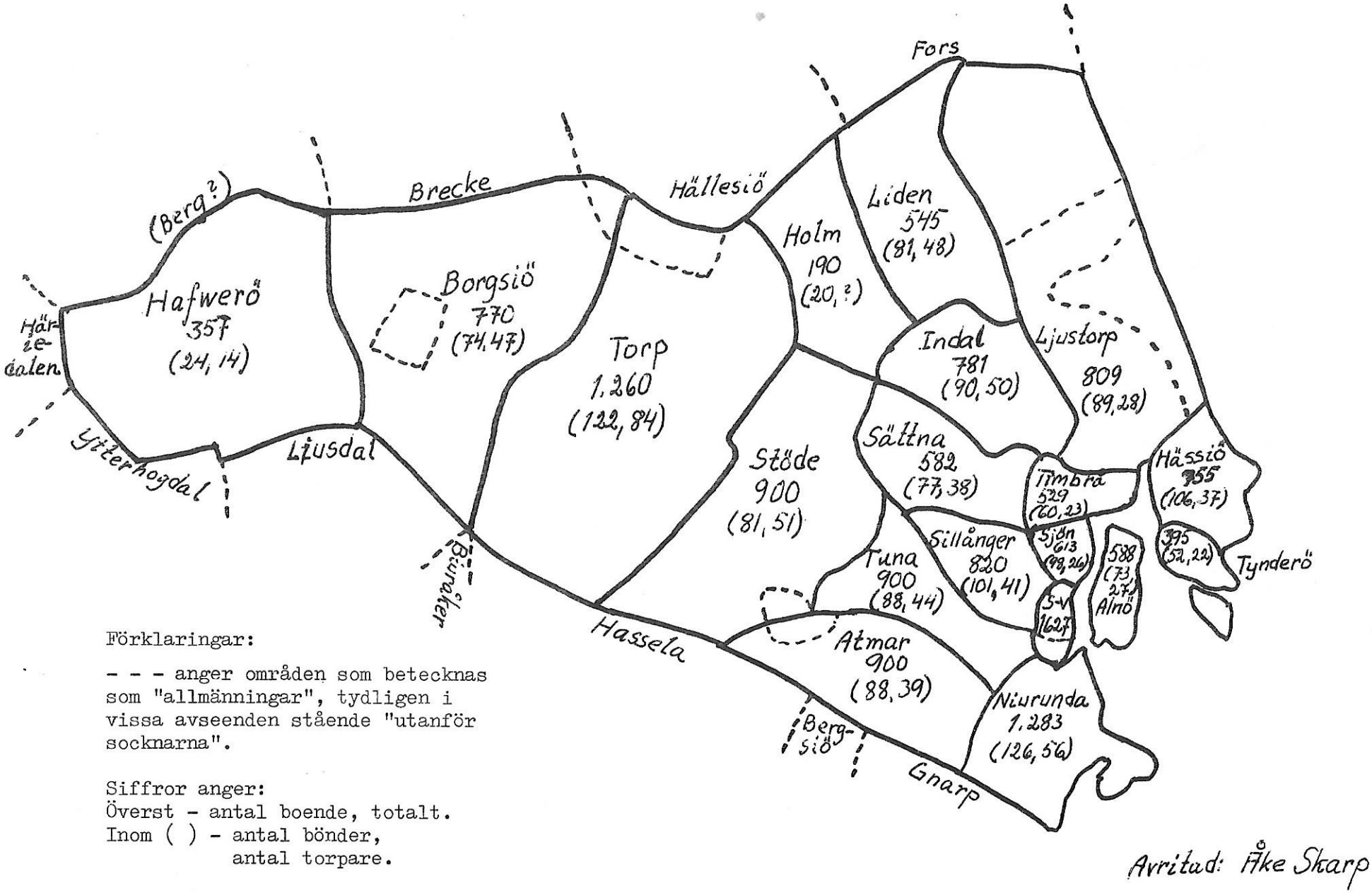

Förklaringar:

- - - anger områden som betecknas som "allmänningar", tydligen i vissa avseenden stående "utanför socknarna".

Siffror anger:
Överst - antal boende, totalt.
Inom ( ) - antal bönder,
antal torpare.

Avritad: Åke Skarp

FÖR 155 ÅR SEDAN

Rubriken (fotostat) tagen från den akt som avser Ljustorps, Hässjö och Tynderö socknar. Originalstorlek.

Statistisk Tabell för nedannämnde Socknar;
Upprättad i anledning af Konungens Höga Befallnings-Hafvandes Ordres af den 10. Junii 1823. —

Ur "Stat: Beskr: öf: Wester Norrland af Major Thorsner"
(Krigsarkivet, paket nr 17, 1823)

Den 10 juni 1823 utgick - på uppdrag av Kongl. Maj:t - en order från "Konungens Höga Befallningshafwande" i Västernorrlands län att kronolänsmännen för länets socknar skulle inom en månad lämna in en del statistiska uppgifter. Dessa skulle omfatta:
1. En tabell med vissa sifferuppgifter om gårdarnas storlek, avkastning, djurbesättning m m. Exempel härpå finns på sid 10 (Tynderö socken).
2. "Anmärkningar" berörande följande 15 punkter: Antal kvarnar, skogstillgång, planteringar, torvmossar, enskiftets genomförande, kyrkan (byggnadernas tillstånd, förmögenhet och förråd av "krono-10:e-säd"), rotering, folkmängd (specifikation: se Tynderö-exemplet), "allmänna välmågan", näringsgrenar, "auktoriteter" (statliga och kommunala befattningshavare), indelning i länsmansdistrikt, "boställen" (exvis prästernas), "märkvärdigheter" samt historiska minnen och forntidssaker.

Det var alltså en ansenlig mängd uppgifter som länsmännen - var och en ofta för två eller flera socknar - hade att redovisa, och även gjorde det, inom loppet av fyra veckor! Man bör också betänka vilken tid det tog att för hand, med dåtidens "redskap", skriva ner dessa fylliga rapporter. Studier av alla dessa inom länet (och f ö även inom Hälsingland) visar att handstilen i de flesta fallen var synnerligen vacker, i en del fall t o m prålig. Men det ges också några exempel på nästan oläslig, ful stil.

Utöver en fullständig beskrivning, i form av fotostatkopia beträffande Tynderö socken, lämnas här för några socknar i östra Medelpad en del exempel på "anmärkningarna".

o Många kvarnar, i regel mindre, fanns: Tynderö 28 st, Hässjö 77, Timrå 42, Ljustorp 64, Skön 17 (?), och Alnö 45 st. De flesta fanns i bäckar ("skvaltekvarnar") och kunde oftast användas bara korta tider vår och höst. Nästan alla var "husbehovskvarnar".

o Som planteringar uppges närmast fruktträd. I de flesta socknarna i östra Medelpad fanns dock inga sådana. För Alnö uppges 4 st äppelträd i Röklands by, "någorlunda bärande" och skötta av en nämndeman Fredric Mickelsson, samt för Timrå "ett betydligt antal körsbär". Vidare sägs att potatis odlas inom Alnö, Skön och Timrå socknar.

Alnö-borna lastbara?: " - - däremot har öborna som alla äro starka tobaksnyttjare vinnlagt sig om tobaksplantering, varmed de hunnit så långt, att utom vad av dem själva förbrukas, i goda år kunna avlåta smärre portion av denna vara till utsocknes folk".

o Enskifte (lagen härom år 1807 gällde ej Norrland, vilket däremot lagen om storskifte år 1757 gjorde). Enskifte förekom i östra Medelpad endast i Alnö socken: Bänkås, Ode, Wränsta, Stömsta och Bullås, samt möjligen i Ljustorp: "föga brukeligt".

o Kyrkornas ålder (samt kvalitet, kassa och förråd av "tionde-säd") anges i regel. Tynderö reparerad år 1793 och i "försvarligt skick". Hässjö färdig 1795; har två klockor: en gjuten i Sundsvall 1814, en i Stockholm 1696. Timrå uppförd 1795. Ljustorps byggd 1757, "i gott skick". Sköns obekant ålder men torde vara från Fahle Bures tid och då använd som försvarsverk. För Alnö lämnas ingen uppgift.

o "Allmänna välmågan"
Tynderö: "Kan föga nämnas äga rum - - missväxtåren och det i flera år fortfarande svaga stömmingsfisket - -".
Hässjö: "Är ganska ringa emedan större delen är fattiga och hava knappa villkor".
Alnö, Skön och Timrå: "I anseende till socknens inskränkta område, höga skatt och starka rotering är större delen av innevånarna fattiga".
Ljustorp: "Är någorlunda".

o Folkmängden [1] har under de drygt 50 åren 1769-1823 i några socknar nästan fördubblats, i andra ökats mera måttligt (10-50 %).

Socken	1769	1823	Ökning-%
Tynderö	395	618	56
Hässjö	755	1434	90
Timrå	529	576	9
Ljustorp	809	1197	48
Skön	613	832	36
Alnö	588	771	31
Indal	781	1486	90
Sättna	582	1131	94
Selånger	820	1187	45
Njurunda	1283	1812	41

1) I "anmärkningarna" anges endast folkmängden år 1823. Här har därutöver en jämförelse gjorts med år 1769 (enligt ett annat historiskt utdrag i detta häfte).

o Näringsgrenar
Tynderö: "Endast strömmingsfiske som alla invånarna mesta delen sorgfälligt idka".
Hässjö: "Jordbruk, boskapsavel, vävnad, kol till järnbruken, vedleveranser till Skönviks glasbruk och ganska litet havssjöfiske".
Timrå och Skön (anges inte; endast att det är lika i de båda socknarna).
Alnö: "Strömmingsfiske, boskapsskötsel och någon kalkbränning".
Ljustorp: "Skogens förädling till bjälkar, bräder och kol samt linnevävnad och smör som till avsalu föryttras".

o "Märkvärdigheter" samt "historiska och forntidssaker"
Tynderö: "Inga andra än att vid Ostholmens och Rödvikens skärgårdar är kapell av Sundsvalls och Gävlefiskare anlagda. - -"
Hässjö: Lögdö bruk med "200 skålpunds manufakturssmides rättigheter och en masugn". Åvike bruk "och en myckenhet insjöar". "Å Lögdö bruk är även kyrkokapell byggt av trä 1687".
Timrå: Tre runda jordhögar vid kyrkan och två hopstaplade stenhögar vid Orsils gård, "vilka förmodas fordom varit begravningsställen, de förstnämnda äro dock genom plöjning i senare tider mycket nedplattade". - Ett priviligierat skeppsvarv; en lastageplats för trävirke vid den s k Näsudden.
Skön: På kyrkogården Fahle Bures grav - gravsten med hans vapen: två bilor i kors, och oläsliga bokstäver. "Byn Burestad, numera Birstad kallad, belägen nära kyrkan, skall ha varit Fahle Bures hemvist eller borg". - På kyrkogården ett runt stenkärl "om 3/8 tunnas rymd som förmodligen varit utnyttjat till döpelsefunt".
- "Åtskilliga ättehögar träffas nära Alnösundet".
Alnö: (Sägnen om Starkotter-jätten och hans grav vid "Petäng eller Påttäng").
Ljustorp: Lagfors järnbruk med 4 härdar och rättighet till 1800 skålpunds smide. Kapell vid samma bruk byggt av trä 1772.

Byens och gårdens eller Hemmans.	Mantal.	Antal af			Rotlega tunnland af åkren uti 3 sädesvexlingen.	Ungefärliga kornafkastningen af åkren uti 3 sädesvexlingen.				Antal af			Byggnader och Jordbruksredskap.	Anmärkningar.
		Gårdar och Hemman.	Bondgårdar.	Torp och Backstugor.		Råg.	Korn.	Hafra.	Ärter.	Hästar.	Oxar och Kalfvar.	Kor.		
Syndere Socken.														
Afva	1 5/96	9.	1.	6.	—	1.	15.	—		45.	7.	12.	16.	Timrade Fähus, Fähe med Bakar, Fähus med Fakved eller Brädes af o Fähtegell	Uhom af det anteknade — Skoed, hafva uppgifne kreaturen dell belydlig del sin föda af Halm och Agnar m. m samt af det foderage som årl. inköpes.
Berge	47/48.	7.	2.	10.	1/3	3.	30.	—		50.	6.	18.	20.		
Brattemo	29/96.	5.	—	4.	1/6	1/2	12.	—		15.	2.	6.	8.		
Bårång	3/8.	5.	—	5.	1/6	3/4	14.	—		20.	3.	9.	12.		
Granön	1/8.	—	2.	—	—	—	—	—		4.	—	2.	—		
Hallmö	17/24.	6.	1.	7.	1/3	1.	18.	—		36.	4.	12.	12.		
Mockelång	1 21/192.	6.	—	9.	—	2.	25.	—		90.	6.	24.	30.		
Mällby	85/96.	7.	2.	8.	—	2.	16.	—		70.	5.	12.	14.		
Skillsåker	1103/1152.	11.	7.	10.	1/3	3.	30.	—		80.	6.	24.	24.		
Skoggsta	63/120.	8.	1.	7.	—	—	28.	—		80.	6.	24.	26.		
Stångrid	1/24.	6.	1.	10.	1/3	3.	30.	—		60.	5.	21.	24.		
Svedje	5/16.	3.	—	3.	1/6	1/2	10.	—		26.	2.	7.	10.		
Åkerö	3/4.	5.	6.	6.	—	—	18.	—		38.	4.	12.	16.		
Åstön	1/2.	5.	2.	4.	—	—	15.	—		32.	4.	9.	12.		
Ängesland	71/288.	3.	1.	2.	—	—	6.	—		22.	2.	5.	7.		
Öde	231/288.	6.	3.	5.	—	—	16.	—		40.	4.	12.	16.		
Prästebordet	5/24.	1.	—	2.	—	—	6.	—		20.	1.	6.	8.		
Summa	10 1/2.	1.	22.	35.	98.	—	16 3/4	289.	—	698.	67.	215.	255.		

Anmärkningar.

Anmärkningar.

1:o Bäcke Quarnar som höst och Vår några dagar kunna begagnas

2:o Skog = äro 28. Hyeken.

Fällgången är knapp och för behofvet föga tillräckelig.

3:o Planteringar: äro ock här icke tillfinnande.

4:o Torfmåsar: är en myra emellan Prästebordet och Hollmö Byes ägor, om 10 à 12. Tunnlands vidd som lärer kunna uparbetas

5:o Enskiften äro ej eller vederlagen antagne.

6:o Kyrkans tillstånd: såsom År 1793 reparerad, och äfven detta år förbättrad, utom Torfvarligt, utom Taket som är brisfälligt. Äger 300: Rdr Banco behållen förmögenhet, och har 2½ Tn: korn Winsäd af krono 10den.

7:o Roteringen är blott extra under Krigstider, då 3ne Extra Roterings Båtomän från denne Socken blifvit utrustade

8:o Folkmängden af Man- och Qvinkön 618, deraf Skattfrie 389. Skattfrie och öfver åriga 60, Drängar ek. 63, Tjenor ek 59, Krigsfolk finnas nu icke, Barn och Ynglingar 169. Confirmerade 88.

9:o Allmänna Wallmagan kan föga namnas aga rum uti denne Socken, emedan Wäxtåren och det i flera år fort. farande fraga Strömingsfisket medtagit för sådans inköp deras tillgångar.

10:o Näringsgrenar: äro endast Strömings fisket som falla Invånare mästadelen förgyllegt idka.

11:o Auctoriteter }
12:o Länsmans Disträtet } äro de samma som för Ljustorps och Häsjö Socknar redan anteknet är.

13:o Bostället. är endast Pastors Annexe Boställe 10/48 mantal.

14:o Märkvärdigheter: äro icke eller andra, än att vid Östhollmens och Rödvikens Skäregårdar äro Capell af Sundsvalls och Hesle Fiskare anlagde för Gudstjenstens fåttande Sommartiden derstädes.

15:o Historiske eller Fornlemningar äro icke eller bekanta.

Häsjö och Torsbod d. 11. Julii 1823.

J. Wiklander

JOSEFINA-DAGEN 1962. ETT TYNDERÖ-MINNE. TILLIKA EN TITT IN I PRÄSTENS VERKSTAD.

När det är reparationer på gång, blir man ofta både rådvill och husvill. Så var det för oss 1962, då Tynderö prästgård reparerades. Skulle vi stanna på plats, trots att det sprängdes källare under köket? Skulle vi flytta, fastän pastors-expeditionen fanns i huset? Länge höll vi ut, men när delar av syltförrådet följde med ett sprängskott upp i skafferitaket, då gav vi oss iväg, vi också. Det blev till gamla sockenstugan - nu är den riven, men då hyste den ett rum och kök en trappa upp.

Från vårt vädringsfönster mot vägen vid kyrkan hade vi koll på trafiken. I den skarpa kurvan brukar bildäcken skrika och motorerna rusa, inte minst när "repgubbarna" på Åstön har bråttt i båda riktningarna. Så när jag da´n före Josefina fick ett telefonsamtal från Åstön, då visste jag redan vad rösten berättade: att det låg ett repförband på ön.

Nu undrade man, om "pastorn" - okända emellan var det på den tiden inte så vanligt med "du" - ville komma och hålla en andaktsstund kvällen därpå. Det ville jag. Genast fick jag närmare detaljer: det var så och så många på lägret; på kvällen skulle man äta surströmming; efteråt hade man tänkt sig en aftonandakt i kapellet; lagom till dess skulle man hämta mig med bil; och kantor, ja, det fanns faktiskt bland de inkallade ... Snabbt gick det genom min hjärna: "Repgubbar - surströmmingskalas - och så andaktsstund på det! Det här är en ploj!"

Dygnet som följde mättades av förberedelser och valsituationer, av iver och tvekan, inför en uppgift som tycktes så svår.

Skulle jag kanske ändå ringa återbud? - Nej. Predikan från föregående söndag blev mig till hjälp. Som bekant predikar prästen också för sig själv, inte bara för andra - och temat sist hade varit "Trohet och klokhet i Kristi tjänst".

Nå, om mannarna nu verkligen ville ha en andaktsstund, vilken Bibeltext passade då in på deras situation? De var borta hemifrån, inkallade på en repmånad, hade fått ett fiskarkapell till granne, satt där i höstrusket, med surströmming m m i magen, på torftiga kapellbänkar, utan ryggstöd bakom kronans kavajer. Valet av text var verkligen viktigt.

Men om det hela var ett spex? - Ja, då fick jag trygga mig till Jesus-löftet i Matt. 10:19: "När man ställer er inför rätta, bekymra er då icke för hur eller vad ni skall säga, det skall inges er i den stunden".

Vilka texter jag valde mellan minns jag inte längre, men jag vet vilken det blev: Joh. 21, d v s kapitlet om hur den Uppståndne sökte upp de modstulna lärjungarna vid Galileiska sjön, åt med dem och återinsatte dem i lärjungetjänsten.

Hur skulle då texten behandlas, vad skulle jag ta fasta på en gång som denna? Det blev "ett blänk", vilket innebär, att samtidigt som man återberättar texten så ställer man sig så att säga intill ett ögonvittne och tar del av vad han eller hon under handlingens gång hör och ser, upplever och tänker.

Nå, vilka psalmer skulle vi sjunga? - Vi? Kanske skulle jag bli ensam sångare eller näst intill? Psalmerna måste alltså vara lättsjungna, men fördenskull inte innehållsligt glättade. Efterlämnade anteckningar ger vid handen, att valet föll på "Mästare, alla söka dig, uppenbart eller förteget" (532:1,6), "O giv oss, Herre, av den tro" (357:1-3) och efter en kort-kort aftonbön "Så går en dag än från vår tid" (434:1-4). Den sista skulle jag klara, även om jag bleve ensam, ty den tonar i hjärtat alltsedan barndomens familjeandakter.

En praktisk detalj till sist: "surströmmingsskiva med andakt", hur skulle jag vara klädd, i prästdräkt eller vanlig kostym? Kostym kanske, för att inte ses som en främmande fågel i skaran? - Men nej: man ville ju ha en präst; då skall jag väl också komma som präst. Jag tar "uniformen"!

På utsatt tid stod jag där vid klockstapeln i min prästdräkt. Det kom en bil, den stannade, det var en militär-jeep med "tältdörrar"; den såg kall och "skramlig" ut. Jag minns, att jag tänkte: "Så var det ett skämt, ändå!"

Skämt eller inte ... en omisskännlig doft av surströmming slog emot mig, då jag kom in i kapellet. Och paus-sorlet, det inte bara hördes, det syntes till och med: utandningsluften stod som en rök ur allas munnar i det med stearinljus upplysta - och uppvärmda - kapellet!

Väl framme i koret vände jag mig om och såg ut över "min församling". På en gång kände jag det: här var det andakt! Ljusdunklet och ansiktena bakom utandnings- och surströmmingsångorna, allt kändes fint ... Några korta hälsningsord, så ett tecken till kantorn. Vilken psalmsång det blev - malmfylld, härlig! Och se'n, vilka lyssnare! Jag tyckte vi alla blev som ögonvittnen till vad som en gång hände på stranden vid Galileiska sjön. Den korta aftonbönen utökades med gemensamt Fader Vår; det kändes rätt och riktigt - och lika naturligt blev det att nedkalla Herrens välsignelse över oss alla. Och slutpsalmen "Så går en dag än från vår tid" fick just den ton av innerlighet och trygghet, som jag ser som de kristnas särmärke och privilegium.

Många dyrbara, fina minnen har jag fått under Tynderö-åren. Varför har jag då stannat för just denna episod från Åstön och Skeppshamns Kapell? Jo, se finare[1] dag har jag inte upplevt! Därför ville jag så gärna dela den med dig.

Knut E. M. Sundelin

---

1) Red: "Josefina" - "Jo, se finare--"!

Komministern i Tynderö, sedan 1 juni i år kyrkoherden i Almunge, Uppland, KNUT SUNDELIN, håller hamnpredikan i ett som alltid på Åstö-dagen överfyllt Fiskarkapell - och med tusentals andäktiga åhörare på kapellbacken via högtalare.

ÅSTÖGÄSTER

Åstön är intagande. Det kan inte sägas nog ofta. Merparten av det taggiga, hårda och karga har kommit Lv 5 till del. Det övriga, det leende och mjukt inbäddade, som nu i juni har sitt skirt gröna behag, är de bofastas bygd.

Sommartid är Åstön intaget också, låt vara under fredliga former. Ön utåt havs har ett utsatt läge, och vi vet alla att ryssen brände här 1721. Men innan dess och också senare kom varje vår en fiskeflotta som stannade till hösten. Det var de s k Gävlefiskarna som enligt urgammal hävd hade all fiskerätt utefter kusten i norr. Sedan den sista fjärrfiskaren stött ut den hårt lastade båten och dragit sina färde, hann Åstöborna knappt torka sina garn och salta sin strömming, förrän en vacker junidag den första sommargästen dök upp på ön. Nå, dök upp, det var minst av allt fråga om någon dagsutflykt.

Vi får försöka tänka oss de första sommargästerna gå i land, sedan ångbåten lagt till: herrn i lätt linnekostym och panamahatt, käpp och cigarr, och frun som samlat ihop kjolarna, tagit ett stadigt grepp i parasollen och nu med stor försiktighet satte foten på bryggan. De kom stor uppståndelse åstad, anförde myndigt ett följe av barn, husjungfru och en rad igenspikade trälårar täckande livets nödtorft för detta sommaräventyr. De nya Åstögästerna visste sin ställning och sin betydelse gentemot befolkningen på ön. Ty de var herrskapen, detta i de bofastas ögon vegeterande skikt fjärran från den idogt stretande lantbrukaren i hans brådaste tid och den seniga väderbitna fiskaren, sysselsatt dag och natt med sina strömmingssköter under sommarhalvåret.

De tidigaste sommargästerna, som hyrde sommarnöje hos Åstöborna, flyttade in i huvudbyggnaden, vinterstugan, och ägarna själva trängde ihop sig i bryggstugan och andra ekonomibyggnader. Herrskapen, som de kallades av de bofasta, packade upp och bredde ut sig i vinterstugans olika rum. Åstöborna kunde nu på verandor och i bersåer följa dessa nykomlingar i helg och söcken. Och "herrskapen höll helg varje dag", anser hon som då var lillpiga och illa hanterad av livet, satt att - själv ett barn - vakta andras barn och ändå hjälpa till på åker och äng. "Herrskapen kunde gå rena och snygga morgon-middag-kväll", menar hon som hade att nersmutsad rusta och ställa i lagård och fårkätte.

Men herrskapen kom med klingande valuta, handlade mjölk och ägg, fisk och andra livets förnödenheter av de bofasta.

Herrskapen var människor de också - arbetande även de, om ock annorlunda än öborna i gemen.

En vårdag följer jag Ljungans blå band för att träffa en av Åstöns allra tidigaste sommargäster.

En liten ljuslätt dam, Ingri Alke, född 1892, får numera vård och hjälp på Attmarhem i Lucksta. Hon var sommargäst på Åstön redan vid 1800-talets slut. Då var hon en liten flicka Collinder, kan inte minnas så många detaljer så länge sedan. Men frågar man ...

- Å jo, Ingri Alke lägger undan sin tidning vid mitt besök och tänker efter. Å jo, hon minns allt en del från somrarna på Åstön. Och berättar att familjen Collinder sökte sig ut till olika platser i Medelpad under sommaren, då fadern

läroverkslärare Erik Collinder använde skolledigheten att samla och katalogisera växter. Den bästa sommartillvaro syskonen Collinder visste som små var att få komma ut på landsbygden och ju primitivare de hade det desto roligare var det, menar nu Ingri. Och tillägger:

- Pappa kunde till och med sova i en sjöbod hela sommaren om det var trångt om utrymmet. Bara han visste att trakten hade en intressant flora.

Så var också pappa Collinder i arbete hela sommaren, botaniserade varje dag så gott som, gav sig ut på sina blomsterexkursioner per cykel eller med båt. Och på axeln hängde den hemgjorda portören.

- Egentligen var det en brödburk fastsatt på ryggen i ett brett band, ler Ingri så blitt.

I strandhagen. Fru Viola Collinder med barn och Åstöflickan Helga Åkerberg på badutflykt för 80 år sedan.

- Mamma hade inget parasoll, fortsätter hon. Mamma ville alltid ha händerna fria för oss barn ... en stor vit stråhatt hade mamma ... och jungfrur hade hon två stycken, när barnen var riktigt små och det var de under Åstötiden - och ... jodå allt bohag, porslin, sänglinne och mycket annat låg nerpackat i trälårar som också följde med ut. Och i en av lårarna låg det allra viktigaste sommarattributet: växtpressen tillsammans med alla gråpapper.

- Å, alla dessa gråpapper. Ingri Alke skakar på huvudet åt minnet. - Gråpapper - - - gråpapper - - - gråpapper! Och vi barn fick hjälpa till att breda ut dem i solen för att torka eller stoppa in dem i den varma ugnen i gråvädersdagar. Då kunde de brännas och luktade hemskt!

- Så snart skolan var slut åkte vi ut, fortsätter Ingri Alke. Vi for till Åstön med någon av de vita ångare som då trafikerade traden Sundsvall - Härnösand och steg i land vid Åkerö brygga. Det var de somrar familjen hyrde sitt sommarnöje hos Daniel Zetterquist. Några år senare stod alla barnen förväntansfulla på Åstö brygga och skulle då bo hos Isak Olof Åkerberg.

- Hos n´Dannel fanns en radda ungar som Ingri Alke minns det. Brita, en av dem, var den vildaste. De små stadsbarnen var nästan rädda för henne och hennes ibland våldsamma framfart, i synnerhet som hon svårt fördrog sommargäster i vinterstugan. Syster Allida däremot var barnen Collinders lekkamrat. I den mån flickan Allida fick leka förstås. Hon var strängt hållen - - - skulle hjälpa till hemma - - - och inte - - - som hände - - - följa med de här nya små vännerna och plocka blåbär.

Pappa-pedagogen kände sina uppfostrande plikter också på sommaren även om elevskaran var reducerad till de egna sex barnen. Vi följer i berättelsen med på en båtutflykt i familjen.

Mamma packade matsäckskorgen. Pappa tog naturligtvis med den hemgjorda portören. Man la ut och den här gången tänker vi oss att något av barnen satt vid förårorna

och ett annat vid akteråroma. Roddarna höll god takt, det såg fadern till - - - ett-två - - - ett-två. Vid framkomsten ljöd kommandot "lägg av", strax följt av "väl rott". Och så kunde barnen leka på stranden. En stund bara - - - ty snart var det dags för simlektionerna. Först torrsim på den varma hällan, sedan i vattnet med de små eleverna och med ett rep om midjan gällde det för barnen att visa att de varit läraktiga.

Någon sommarsöndag kunde mormor och morfar komma ut. Barnens morbror hade en egen liten ångbåt och nu deltog alla i utflykten. Barnen var finklädda - flickorna i vita klänningar och pojkarna i kolt och byxor av blå- och vitrandigt kadettyg. Snygga och rena var barnen varje dag men kanske litet extra pyntade den söndag morbrors ångbåt tuffade in mot bryggan. För se: mormor hade mycket att säga till om ...

På soliga hällarna. Syskonen Ingri och Per vid Åkeröviken i slutet av 1800-talet

Ingri Alke minns också fisketurer runt ön. Man fiskade harr med utterbräde. Barnen rodde och pappa skötte kommandot: "ro" och då var det full fart framåt, men "mynn, mynn, mynn" ... och roddarna skulle mynna eller hejda farten.

Kanske var det på Åstön Ingri blev så bortskämd med strömming tillagad direkt från skötarna att hon numera aldrig äter den fisken, om ej pinfärsk. Och än kan hon minnas den goda kornmjölsgröten. Lätt och porös borde den blivit, då gröttvaran alltid skulle rullas mellan bägge händerna i grytan.

Men getmjölken! Pappa Collinder befanns en sommar lida av blodbrist och doktorn ordinerade getmjölk. Barnen skulle också dricka, menade fadern, kanske i förebyggande syfte. Barnen drack också, men helst på farstubron så att - - - det mesta hamnade i gräset.

Alla Åstöbarn, i ständig kontakt med vattnet, brukade bada under varma sommardagar. Men simma lärde de sig aldrig. Menar Ingri Alke. Och aldrig någonsin badade deras föräldrar, tror hon sig förstå.

Ack, somrar för länge, länge sen på Åstön! På lördagskvällen ljöd ett enradigt dragspel nedanför barnen Collinders fönster. Men barnen skulle sova ...

Erik Collinders arbete med spade och portör i Medelpadsnaturen resulterade i en 1909 utgiven bok, Medelpads flora. Ingri Alke lånade välvilligt ut verket till mig, där jag kunde se spår av Åstösomrarna i den angivna växtplatsen, t ex Erythraea vulgaris, Tynderö i sundet - Ledum palustre, Åkerö - Arabis thaliana, Åstön i en åker, för att nämna några av uppteckningarna ur Erik Collinders intressanta flora.

"Tokig i Tynderö", hade han sagt den trägnaste och trognaste av alla Åstögäster, så trägen och trogen, att han borde slippa kallas gäst. Ett långt liv har han bott alla somrar på Åstön och annars med många gånger. Enda undantag är några barndomssomrar i Jämtland. Ja, "tokig i Tynderö" hade han sagt, Carl-Gösta Sällvin,och förklarat att endast den tokige låter flera resdagar av en snålt tilltagen semester från arbete i främmande land gå åt för att nå paradiset på jorden - Näset längst i väster på Åstön.

O, jag måste dit en dag! Häggen vinkar in mig i skogarnas dunkel - - - en stor tall står skiltvakt, skyhöga granar paraderar och ungbjörkarna i ljusgrönt lockar mig att fortsätta ända fram till de små rönnarna, som böjer sig för vind och nickar välkomnande. Och bortom hörnet av vävstugan tar hela härligheten vid. Det gäller att parkera snyggt - - - för här är allt snyggt. Allt!

Allra först måste jag ta in bilden av försommar utåt sundet. Björkarna på fastlandet mittöver lyser upp den mörkgröna skogen. Holmö brygga visar tänderna - några glesa pålar. Och det är vad som återstår från fornstora dar, då bryggan var om inte världens mittpunkt så dock sundets en gång, då ångbåtar och pråmar gick fram här på sin vattenväg. Nu i tidig sommar är den forna farleden en fågelvärldens idyll. Måsar gungar på glittervågor alldeles intill Kattskären. De skulle bara våga ge sig in på andra sidan. Där regerar avskilt och förnämt ett svanpar. Fru Svan simmar en tur; hon kanske vill ha motion i sitt stillaliggande liv på balen. Ett viggpar styr ut från sjöboden och på land ovan det hårda stenskravlet ligger tyst och bidande en andhona. Ack, må ingen röra henne - - - jaga henne - - - i nattens vita ljus!

Här på Näset bor en hel släkt Sällvin. Jag skulle kunna knacka på den dörr som leder till den raraste storstuga med den goaste kakelugn eller glänta längre fram på häbbredörren in till rummet i betagande rosa. Men jag går förbi barn och gungor ända bort dit där rönnen är vårdträd och där dörren just står öppen till sommarrummet i blått och vitt som vågskummet på dunkelblått hösthav. Där träffar jag Carl-Gösta Sällvin. Och då har jag träffat rätt person: Carl-Gösta är nestor på Näset, och han kan berätta.

Till att börja med tittar vi in i jaktstugan mittemot, en ryggåsstuga i slingrig Jugend, ursprungligen byggd av någon Skönvikspatron. Här bodde Carl-Gösta med mor Anna och far Herman Sällvin och fem syskon redan 1912 - jungfrun fick bo hos fiskaren intill - innan familjen byggde eget. Dessförinnan bodde familjen på Holmön från 1904 men därifrån kan inte en då ettårig Carl-Gösta minnas någonting. Han har hört berättas bara, liksom att mormor var en av öns första sommargäster i sent 1800-tal.

Ute på gårdstunet pekar Carl-Gösta på det största huset i det Sällvinska gårdskomplexet:

- Där bodde tidigare fiskare Hagman, men under sommarsäsongen hyrde han ut vinterstugan, och hela familjen, man, hustru och tolv barn, stuvade in sig i bryggstugan. Carl-Gösta Sällvin minns framförallt fiskarhustrun, som fick slita hårt för hela barnskaran.

Själv var inte Carl-Gösta särskilt road av fiske. Kunde väl ge sig ut med utterbrädan någon gång och lägga långrev för ål också. Minns också när fiskarna brukade ljustra med bloss vid ålfisket, något som senare blev förbjudet.

Men sjövan blev allt gossen Carl-Gösta och hans fyra bröder - och lilla systern med. Varje morgon skulle pappa redaktören in till sin redaktion. Och varje morgon rodde någon ur brödraskaran fadern till Holmö brygga. De kunde knappast komma för sent, far och son. Redan vid den tidiga frukosten hörde de båten tuta vid olika bryggor. För sent för resten: båten väntade, kunde

till och med ta upp passagerare mitt ute i sundet även om det var en besvärlig manöver. Vid Holmö brygga i morgonstunden strömmade de sommarboende ned för att fara till sina arbeten i stan - någon tant i skaran kunde Carl-Gösta aldrig minnas - gick ombord och snart nog dök många ned i matsalongen, där färsk fisk serverades - - - och en sup om så önskades.

Ångbåtarna ja, de måste Carl-Gösta presentera. Det var Tynderö och Nyland, dessa stolta farkoster i trafik mellan Härnösand och Sundsvall. De var i sin vita prakt hela bygdens glädje, dess klocka och hjärta. Arbetare på åker och äng tog kafferast efter båten. Den var kustfolkets enda förbindelse med yttervärlden. Och den transporttekniska förutsättningen för alla Sundsvallsgäster under sommaren. När Ostkustbanan blev färdig 1927 var ångbåtarnas tid förbi. Vid det laget hade också många av sommargästerna börjat packa ihop för gott från Tynderö. Sällvinarna stannade, och några till - och sen, ja sen bröt bilåldern in.

Efter denna Carl-Göstas utvikning om skärgårdstrafiken återgår vi till stadsresan för länge sedan. Nå, nu tänker vi oss att redaktionsarbetet var klart för pappa Sällvin och att han och andra återvände med ångbåten. Vid Holmö brygga väntade en son med roddbåten igen. Ombord hade funnits fullständig restauration och därför kunde fru Anna från sitt berg bli varskodd om husfar hade ätit. Då viftades redan från ångbåten efter ett uppgjort mönster. Och säkert hade redaktör Sällvin och alla andra äkta män kommit ihåg åtminstone det mesta av uppdragen från fruarnas listor på uppköp från stan.

Sommarmorgon för snart 60 år sedan. Anna och Herman Sällvin med sönerna Einar och Eric.
En av båtarna används än i dag på Näset.

Familjen Sällvins mathållning på Näset sköttes inte på en slump. Som husmor var fru Anna sysselsatt att i spetsen för sin barnaskara köpa mjölk, ägg, grönsaker, fisk m m från trakten. Det kunde ta sin tid. Bara grönsakshandlaren i Berge tog gärna en timmes kaffepaus med sina kunder. Men kristid under första världskriget, och det hände allt att tonåringen Carl-Gösta och hans bröder

- ständigt hungriga - stal en rova i något åkerhörn eller drack i förväg en slurk av mjölken som de brukade hämta på Holmön.

Trafiken nedom Näset var livlig på den tiden. Bogserbåtar drog förbi och samlade drivtimmer, fiskarna var ute med sina redskap. Och på söndagarna kunde prånar fullastade med folk lägga till vid Holmön eller Kattskären för dagsutflykt i det gröna. Ofta var det sågverkens anställda med familjer som kom på lövade prånar. Under midsommarhelgen stannade de stundom över till nästa dag och då hördes tjo och tjim och musik över vattnet hela juninatten lång. Lugnare gick det säkert till när Frälsningsarmén hade sina sommarresor för att uppbygga folket runtom i bygden.

Dåtidens sommargäster höll vilodagen i helgd. Liksom alla Åstöbor. Carl-Gösta Sällvin minns att fruar och barn var finklädda och på plats vid de olika bryggorna då herrarna återvände med båten på lördagseftermiddagen. Dragkärran var ofta med, ty mors lista hade varit extra lång den morgonen. Och på Näset var prytt med granris vid alla brostenar, flaggan hissad och till och med berget rensopat. Och lekarna modesta får man förmoda: barnen var vitklädda, mössan på huvudet - nå, där satt den alltid - hemstickade strumpor, långa varma, ett verk av barnens mormor.

På Hermandagen var flaggan också i topp och barnen Sällvin uppsträckta. En mängd av fars vänner brukade då följa med ut till den lantliga friden. Utan fruar och barn, ty fruarna var inte sjövana. Förklarar Carl-Gösta Sällvin.

Se, det var barndomssomrar långt från stadens buller och hetta. Och fjärran från redaktionsstolen för husfadern, som inte kunde bli störd av telefonsamtal så ofta under ledigheten. Ingen på Åstön hade telefon - - - men det hade Janne Åkerberg på Holmön tvärs över vattnet. Och tvärs över vattnet kunde Janne Åkerberg ropa: - Redaktör Sällvin har telefon! Och strax fick en gosse Sällvin ro iväg med far. Eller starta utombordsmotorn. Men det var mycket senare.

Och långt senare i trafikglest 30-tal åkte Sällvinarna buss från Sundsvall. En bussförare hade att personligen lämna av systempaket till törstiga Söråkersbor. Fick väl en färdknäpp i vart och vartannat kök så att bussfärden blev något vinglig, innan slutstationen var nådd. Och under gengastiden på inresa till stan fick alla passagerare gå av och hjälpa till att skjuta på i de långa backarna vid Birsta. Då bodde Carl-Gösta sedan länge med egen familj i en av stugorna på Näset.

Just nu rustar han och sätter in ett extra kylskåp i jaktstugan. Barn och barnbarn väntas och det kan bli sommarhetta.

Och hela släkten Sällvin på Näset kommer att fira midsommar tillsammans. I år som alla år.

Åstögästerna har brett ut sig på ön. Vägen slingrar sig fram genom lövskog och barrskog, över hed och mo och slutar där nya tiden börjar på Åstön. Nya tiden med bil - och bulldozer bör man kanske tillägga. Och på det viset har Ve-lastar-håle, som ortsborna säger, Sörsidan, som de nya Åstöborna vill kalla platsen, blivit tillgänglig för bosättning. Den nya tidens sommargäster eller rättare fritidsfolk behöver tomtplats, vill skaffa sig eget, vill inte vara beroende. Så har bulldozern gått fram i storskogen på Sörsidan och mejat ner väl hundraårig fur och gran. Och här och där i den återstående skogen hittar man nu ett fritidshus. Alla är låga och alla bruna i färgen. De gömmer sig diskret bland barrträden och vänder viloplats mot sol och hav. För sol och för havs skull är de komna, alla invånare i de här pepparkakshusen.

Badviken ligger en bit bort, eftersom stranden nedom närmsta husraden är full av stenbumlingar. Horisonten österut är obruten havslinje och Rödskäret i söder bryter vackert mot bakomliggande åsar i ljusblått. Elkraften på sina stolpar ringlar som en orm och delar med sig till alla.

Alla trivs här, anser sig få avkoppling och vila från en stressig vardagsmiljö, vill andas frisk luft från fria havsvindar. De älskar havet med dess skiftningar, olika för varje dag och varje årstid. Det är inte bara sommaren som lockar. På Sörsidan är också plogat vintertid och många av stugägarna söker sig hit ut både under mörka höstkvällar och klara vinterdagar. Ty de här Åstögästerna är fritidsfolk, inte sommargäster. De bor i fritidshus, inte sommarnöje som det hette förr.

Inger och Bo Johansson är de första här. De kan kallas pionjärer, har bott i sin bruna boning sedan 1963 då varken vatten, elljus eller telefon var framdraget. Ja, vatten får de fortfarande från egen grävd brunn. I övrigt är allt modernt och tiptop som den finaste stadsvåning. Nere vid stranden ligger båten på slipers, uppdragen efter varje tur. Sörsidans folk har lärt sig respekt för havet och den dagliga sjöbrisen som kunde bli besvärlig för båten om den legat förtöjd bland strandens stenar.

- Våra bekanta tycker vi är knäppa, säger Bo. Han är en sådan Sörsideälskare att han tillbringar sin mesta tid i stugan här. Hans yrke är resandens och han tycker helst om att sköta allt kontorsarbete vid en telefonplats som ger fri utsikt mot skogen. Vintertid har han tillfälle att när han vill spänna på skidorna vid stugknuten och fara ut i Åstöterrängen. - Vintern är fin här, det är en årstid som ger mycket, anser Bo.

Inger har sitt arbete i Sundsvall, men använder varje ledig stund att koppla om och av i stugan vid havet på Åstön. För resten: hon går hellre ut med sin hund på kvällen här än i stan om så mol allena i hela området och i djupaste mörker. - Här finns ingenting farligt... i stan kan allting hända, anser hon.

Paret Johansson fiskar något, men bara till husbehov. Strömming och sik blir fångsten, på vintern enbart sik.

Med ortsbefolkningen har Inger och Bo föga kontakt, men naturligtvis med Åstöhandlare Karl-Göran Eriksson. Hos honom gör de sina uppköp och han håller en fin service anser de. Fritidsfolket på Sörsidan tycks inte ha någon större gemenskap med varandra heller. Men midsommar firar alla tillsammans och den gemensamma vägföreningen kräver två vägdagar om året då alla hjälps åt med förekommande underhållsarbete. Och så blir alltid badviken en träffpunkt.

Friden härskar i lilleputtsamhället en junilördag; några flickor cyklar på den sommarfina vägen, en pappa med söner bättrar på sitt hus, någon har handlat i byn och tagit hem post som finns att hämta just där den långa skogsvägen börjar. HSB har lämnat en grävmaskin i ett dike. På måndag återkommer säkert arbetarna för att fortsätta grävningen. Här skall bli plats för ytterligare ett 25-tal hus. Men så många fler stugor vill då inte Inger och Bo ha i grannskapet.

- Inget Alnö! utropar de. Inget Alnö med full raggartrafik på vägarna, förtydligar de. Dagens Åstögäster räcker, de ger liv åt ön menar de. Och köpkraft åt Karl-Göran, tillägger Inger.

De gläder sig åt sommarens grönsaker, som gror i landet, tänker plantera petunior och tittar mot Rödskäret. Havet är isfritt sedan länge, värmen håller på att komma och båten väntar på stranden.

"Knäppa" är de inte, Inger och Bo. Det handlar om en ny livsstil. Kanske är de pionjärer även där. Vem vet.

Uppför backar, genom skogen, nerför backar och åter till byn, där Åstöborna träffas.

Märta Bergsten har levat hela sitt liv på Åstön och har sin åsikt om alla Åstögästerna. Hon bor i Lill-Åkerö och är omgiven av fritidsstugor, som blir fler och fler för varje år. Hon har hunnit följa utvecklingen alltifrån sommargäster på sommarnöje till dagens fritidsfolk i monteringsfärdiga stugor. Och hon för sin del anser att egentligen var de forna herrskapen bättre än nutidens Åstögäster. Herrskapen drog sin harrutter ... jo visst ... men de köpte sina förnödenheter av de bofasta, de tog sig inte ton som de nutida gästerna. Trots allt är dessa en negativ faktor i Tynderö: tar för sig utan att ge något igen, fiskar allt, anser till och med folket på landsbygden i det närmaste efterblivet o s v.

Märta Bergsten kommer också in på kommunens planer för Tynderö med fritidsbyar, småbåtshamnar och vandringsleder.

- Folk ankrar överallt minsann ... och vandringsleder ... när ingen någonsin strövar! Hela projektet, om det kommer till utförande, kommer att slå sönder vårt vackra Tynderö. Det räcker som det är, försäkrar hon.

Men Märta Bergsten lämnar snart nutida bekymmer och ger en bild av de gamla på ön, de som aldrig badade enligt tidigare utsago. Hon skrattar:

- Nej bad ansågs onödigt. Jo en gång - - - och det var en stor dag - - - då ett äkta par tog sig ett bad i gältråget. Någon kunde väl också smyga sig till ett slags bad i lagår´n på vintern. Men i stort sett höll allt Åstöborna från förr med gubben, som sa´ att "bad är alldeles onödigt, då svetten driv´ ut dyngan".

Kulturhistoriskt intresserad som Märta Bergsten är lånar hon mer än gärna ut fotografiet av verksutflykten till årets krönika. Vi tittar och tittar med hjälp av ett förstoringsglas. Och finner alla båtresenärer snyggt klädda i kostym, vit skjorta, kappa med pellerin, stor hatt här och där. Ja, ser det inte ut som om det vore disponent-direktörerna själva och deras anhöriga på lustresa? En sak förbryllar Märta Bergsten. Hon kan inte finna mor Strandholm på bryggan, men anser det uteslutet att denna dam, gift med storbonden på Holmön, inte skulle gått ner för att åse debarkeringen. En verksutflykt var en stor händelse i dåtidens Tynderö.

Sommarfåglar brukar Åstöborna kalla sina gäster.

De riktiga sommarfåglarna finns överallt just nu: ruvar avsides, flyger och flaxar, dyker och simmar omkring i sina olika bestyr. Och kommer säkert tillbaka nästa år.

Sommarfåglarna utan fjädrar och präl finns också överallt nu i juni månad. De njuter friheten från stadslivet, beundrar landskapet, plockar ängens blomster och pysslar i sina stugor.

Sommarfåglarna, de fjäderlösa, är människor de också.

År från år kommer de tillbaka. Och visst är de välkomna!

Märta Skarp

FISKARMUSEET PÅ ÅSTÖN

Under år 1965 lämnade lotsarna och en del av ortsbefolkningen på Åstön sina arbetsplatser och sina hem till följd av Kronans markförvärv på skjutfältet. Tanken väcktes då att söka bevara något av den fiskarkultur som levat kvar sedan århundraden. Undertecknad, som då ledde repetitionsutbildningen på Åstön, fick ett helhjärtat stöd av kårchefen, ortsbor, anställd personal vid Lv 5, värnpliktiga och sommargäster.

Några värnpliktiga expeditionsbiträden samlade in föremål, och andra av alla kategorier renoverade två fiskarstugor och en sjöbod.

Offerviljan var fantastisk. Kopparkittlar, tennföremål, vapen m m, som på auktioner skulle kostat tusentals kronor redan före Skansenauktionerna, skänktes med varm hand. Ett 500-tal föremål och bl a en över 100-årig skötebåt från Tynderö insamlades.

Den första museikatalogen upprättades 1 oktober 1966, men redan under sommaren 1965 utgavs en särskild Åstöbroschyr som i stora drag beskrev fiske, kapell och lotsar genom tiderna.

Den 22 maj 1967 bildades en museinämnd och söndagen 13 augusti samma år invigdes Fiskarmuseet med festligheter, som sedan fått bilda modell för Åstö-dagen.

Den 14 juli 1968 firades kapellets 200-årsjubileum. Redan innan (under 1967) hade man skapat sig en solid ekonomisk grund genom bidrag från Kungafonden (Gustaf VI Adolfs 80-årsfond för svensk kultur) med 2000 kr. Landstinget gav också 2000 kr, Hässjö kommun 1000, Gävlefisk 200 och Medelpads Kustfiskare 200 kr. När sedan de värnpliktiga i den inneliggande 6. lvgruppen från sin marketenterikassa avstod vinsten till Fiskarmuseet kände museinämnden att det bidraget på sitt sätt var lika mycket värt som alla de andra tillsammans.

Till detta massiva stöd har museicheferna i Sundsvall, Olov Isaksson, Björn Hallerdt och Jan Bertil Schnell, bidragit genom ovärderliga och sakkunniga råd och dåd, och skjutfältspersonalen har givit förvaltningen och vården av samlingarna den nödvändiga stadgan.

Den första bygdekrönikan från Åstön skrevs av undertecknad till Åstö-dagen 18 juli 1971 och handlade om bygden i allmänhet. Nästa år berättades om kapellet och året därpå om lotsarna. Från och med fjärde året redigeras krönikan av Åke Skarp, och särskilt Märta Skarp har lagt ner ett fantastiskt och hängivet arbete för att rädda minnen från dem som vet och var med.

Några av de roligaste minnen har varit brev från värnpliktiga som kommit ihåg Åstön. Särskilt minns man en teknologie doktor vid ASEA -repövad vid Lv 5 - som under sina resor världen runt drömt sig tillbaka till Åstön genom brev från Tokyo, New York och Paris till Hulda och Alex Wikfors. Men det verkligt stora internationella genombrottet fick Fiskarmuseet när en vaktpost med osäkrat gevär hejdade några "misstänkta" tyskar på väg in till skjutfältet. Döm om vaktchefens häpna och posternas bistra miner när besökarna visade upp en tysk karta där Fiskarmuseet betecknades som en stor turistattraktion i Västernorrland. Det blev naturligtvis extra guidning på stapplande tyska och med militära hedersbetygelser - men under full sekretesskontroll förstås.

Fiskarmuseet och kapellet har främst givit Lv 5 <u>en god kontakt med bygden och befolkningen</u> samtidigt som Lv 5:s personal på ett trevligt sätt, utan krångel och förbudsskyltar, lärt sig uppskatta och vårda naturen och kulturen inom skjutfältet. Den effekten var man inte medveten om när man började 1965 utan den kom som en glad överraskning under arbetets gång och visar att kulturarbete inte bara är till för kulturens egen skull.

C O Svenson

SÄREGNA VYKORT FRÅN ÅSTÖLÄGRET

I färgtrycket en vacker färgsprakande tavla över Skeppshamn försommartid

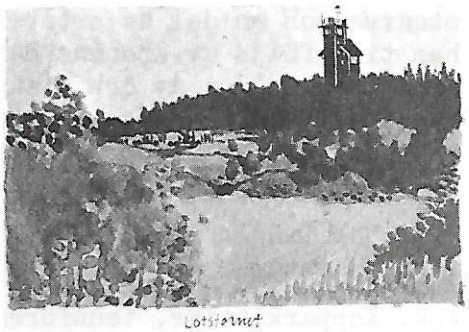

Lotstornet, nu central för skjut- och övningsledning samt för säkerhetstjänst

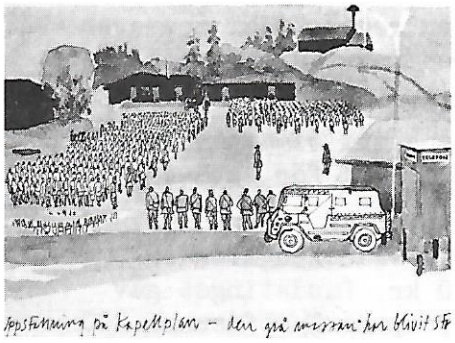

Vilken detaljrikedom i "grå massan"! Se t e skuggbilderna i vattenpölarna.

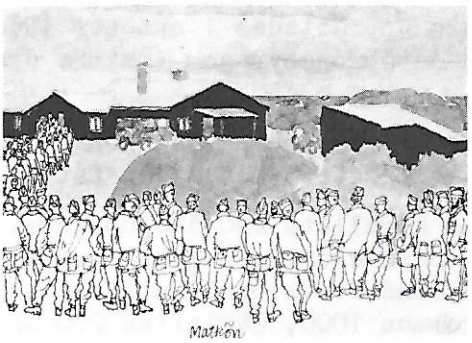

Ett hjärtknipande motiv att sända till "mor" - "Så här får jag vänta på mat"!

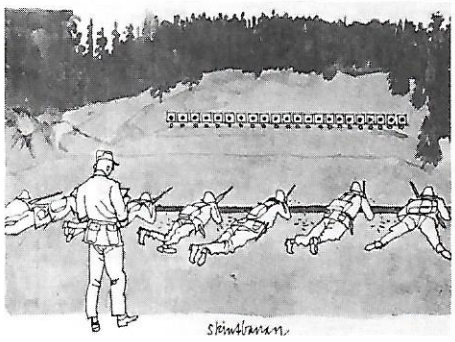

Precision i tecknandet av de 22 precisionstavlorna!

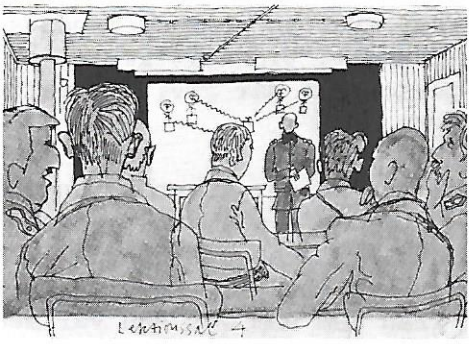

Men är inte befälet seende? Holmer var själv befäl, och ett duktigt sådant!

Detta "makabra" kort blev en bestseller. "Anordningen" hör numera historien till.

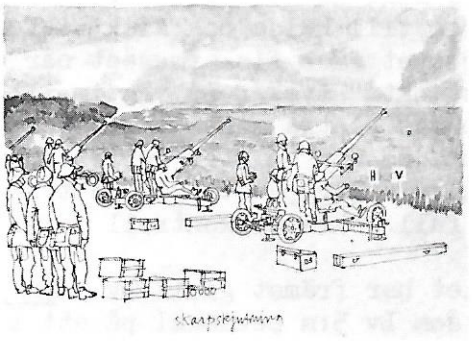

Den viktigaste utbildningen. H o. V är säkerhetsgränser åt höger o. vänster.

TILLKOMSTEN

Majdagen 1972 började helt vanligt: jag åkte ut till Åstön för att följa reputbildningen. Men dagen kom att medföra något särskilt.

Vid min entré till lunch kom ett värnpliktigt befäl och frågade: "Vill inte Översten se ett av de kort som en kamrat varje dag målar och sänder hem?"

- Jo, det ville översten. Och snabbt följde ett möte mellan tecknaren och mig. Det visade sig vara en 30-årig värnpliktig sergeant Lars Holmer, i det civila arkitekt och boende i Enskede. Han hade före inryckningen lovat sin hustru och deras två barn att varje dag teckna och sända hem ett kort.

Direkt - med endast "dagens kort" som underlag - fann jag att Holmers tecknande skulle kunna bli till glädje för många andra. Likaså direkt fick jag hans löfte att låna både dittillsvarande och efterföljande kort - med syftet att åstadkomma intressanta och som det snart visade sig helt säregna och mycket eftertraktade vykort för både yngre och äldre värnpliktiga och även för de anställda.

Holmer gick ständigt med akvarellfärger och penslar i de även för detta ändamål mycket lämpade uniformsbyxorna: fickor överallt!

Han tecknade ett 35-tal kort, alla i de vackraste färger. Av dem valdes 16 ut för reproduktion i sammanlagt 32000 ex. Här visas hälften av korten, förminskade och tyvärr endast i svart-vitt.

Efter ett par år hade flera av de populäraste korten slutsålts, varför en tilltryckning gjordes. I dag har väl några 10000-tal kort sålts. - De finns att köpa på Lv 5:s marketenteri i Sundsvall och på Åstön.

Åke Skarp

INDRAGNINGEN AV REGEMENTET

Riksdagen fattade beslut den 16 mars i år om arméns fredsorganisation. Beslutet innebar för luftvärnets del att Lv 5 skall läggas ner och att Lv 4 i Malmö skall flyttas till Ystad. Riksdagen bemyndigade dessutom regeringen att fatta beslut i frågor, som blir en följd av nedläggningsbeslutet. Detta innebär bl a att tidpunkten för nedläggningen av Lv 5 ska fastställas av regeringen. Vidare ska regeringen besluta om hur skjutfältet på Åstön ska utnyttjas och förvaltas efter Lv 5:s nedläggning.

Av utredningar och uttalanden av försvarsministern framgår att Åstöfältet skall utnyttjas även i framtiden för repetitionsutbildning. Det är däremot inte klart vilken myndighet det blir som i framtiden ska förvalta fältet. Av de förberedande diskussioner som ägt rum har framkommit att det torde vara lämpligast att I 21/Fo 23 i Sollefteå övertar fältet.

En fråga som intresserar all anställd personal är nedläggningstidpunkten. Även om beslutet ännu inte är fattat räknar chefen för armén med att nedläggningen skall vara helt klar 1 juli 1982. Intill dess planeras en gradvis avveckling av verksamheten. Den påbörjas redan detta utbildningsår. Ca 40 värnpliktiga kommer att föras över till Lv 6 i Göteborg. Det antal befäl, som har slutat eller begärt tjänstledighet är så stort att det har blivit nödvändigt att begränsa regementets uppgifter redan i år.

Vid nedläggningen kommer regementets uppgifter att tas över av Lv 3 i Norrtälje, Lv 6 i Göteborg och Lv 7 i Luleå. Strävan var att all militär personal skulle flyttas till andra lvförband. Det har emellertid redan visat sig att många är så hårt bundna till Sundsvallsregionen att de hellre slutar sin militära tjänst än flyttar till ett annat förband. Detta är i och för sig ingen överraskning eftersom den militära personalens reaktion inför en nedläggning framkom klart sommaren 1977, då Lv 5 hade att yttra sig över nedläggningsförslaget.

För den civila personalen är situationen ungefär likartad. En del kommer att kunna erbjudas nya tjänster i Sundsvall. Statstjänstemän har dock skyldighet att flytta. Om nya arbeten inte kan ordnas i Sundsvall kan en del komma att erbjudas tjänster på andra orter. Detta kan för den enskilde innebära svåra problem om valet kommer att stå mellan att få ett arbete som är förenat med flyttning eller att bli friställd.

Det är tragiskt när en arbetsplats som Lv 5 försvinner. Många människor måste i dag räkna med stora förändringar i sina arbetsvillkor. För den som drabbas av en rationalisering är det dock alltid lika svårt att inse det nödvändiga i att just min arbetsplats försvinner. Beslutet är dock fattat och det är nu vår skyldighet att lojalt följa det. Det är min och personalens förhoppning att avvecklingen ska gå så friktionsfritt som möjligt.

L Mårtensson
Regementschef

VI Ä FRÅN HÄSSJÖ Å TYNNERÖ .....

Efter Anders Bodén, Matfors.

KOMMENTAR.[1] Få visor från Medelpad är väl så känd som denna. Ursprunget till visan är för mig obekant. Kanske kan man våga sig på en gissning: nattfrieriseden var tidigare allmänt utbredd i vårt land. Många av läsarna har kanske själva varit med om att nattfria till sin tillbedda. För att göra ett gott intryck på den flicka hos vilken man hoppades att få tillbringa natten, presenterade man sig ofta på vers. Många dylika ramsor finns bevarade. Kanske kan man här tänka sig att några gossar från Hässjö och Tynderö vill göra någon ung dam sin uppvaktning och därför presenterar sig på detta sätt. Frågan är väl bara om hon nu blir så imponerad.

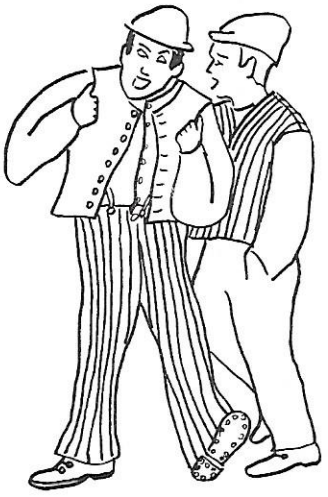

Teckning av
Kerstin Sällvin-Boman

1) Av Helge Andersson i "Norrland i lågor och andra visor från Medelpad", som år 1973 utgavs av Medelpads Fornminnesförening.

1. Vi ä från Hässjö å Tynnerö
Hässjö å Tynnerö vi,
Vi ä från Hässjö å Tynnerö
Hässjö å Tynnerö vi!

Hadiratirittenrej, hadiratirittenrej.
Hadiratirittenrittenrittenrittenrej.
Hadiratirittenrej, hadiratirittenrej.
Hadiratirittenrittenrej. HEJ!

2. Vi ä bre mellan axlan
bre mellan axlan vi,
Vi ä bre mellan axlan
bre mellan axlan vi!

Trall.

3. Vi ha könjack i bena
könjack i bena vi,
Vi ha könjack i bena
könjack i bena vi!

Trall.

4. Vi ha strömming te bytta
strömming te bytta vi,
Vi ha strömming te bytta
strömming te bytta vi!

Trall.

5. Vi ha bytta baki båten
bytta baki båten vi,
Vi ha bytta baki båten
bytta baki båten vi!

Trall.

6. Vi få hångle mä jäntan
hångle mä jäntan vi,
Vi få hångle mä jäntan
hångle mä jäntan vi!

Trall.

7. Vi få pusse på jäntan
pusse på jäntan vi,
Vi få pusse på jäntan
pusse på jäntan vi!

Trall.

8. Vi få ligge la me jäntan
ligge la me jäntan vi,
Vi få ligge la me jäntan
ligge la me jäntan vi!

Trall.

9. För vi ä från Hässjö å Tynnerö
Hässjö å Tynnerö vi,
Vi ä från Hässjö å Tynnerö
Hässjö å Tynnerö vi!

Trall.

HEJ!

HÄSSJÖBÖNDERNAS KLAGOLÅT

Efter Karl Andersson, Sundsvall.

KOMMENTAR. [1] Visan får väl betraktas som ett uttryck för Hässjöböndernas reflektioner över den miljöförstöring som blev följden av pappersmassafabrikernas tillkomst under den tidigare hälften av detta sekel.

1) Av Helge Andersson i "Norrland i lågor och andra visor från Medelpad", som år 1973 utgavs av Medelpads Fornminnesförening.

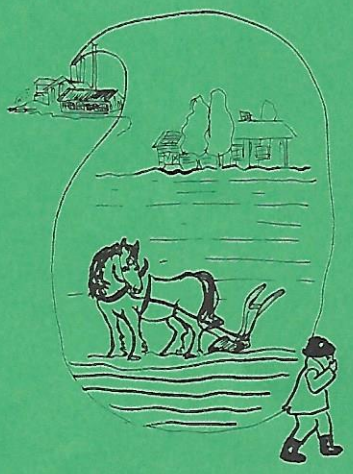

Teckning av
Kerstin Sällvin-Boman

HÄSSJÖBÖNDERNAS KLAGOVISA

1. Och bönderna uti Hässjö de klaga,
från sina boningar alla de draga.
De lämna i sticket båd´ plogar och harv,
för lukten som kommer ifrån Wivstavarv.

2. Och bönderna uti Hässjö de klaga,
från sina boningar alla de draga,
De lämna i sticket båd´ hammare och spik,
för lukten som kommer ifrån Fagervik.

Sommarutflykt för anställda vid Gustafshamns sågverk 1899.
Ångbåten Gustafshamn har lagt till vid Holmö brygga.